

Б. Брилін,
доктор пед. наук,
професор кафедри музикознавства,
інструментальної підготовки та хореографії,
В. Бриліна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної та початкової освіти
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВІДНОШЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка проблеми. Забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення, формування інтелектуального та культурного потенціалу особистості в Державній Національній програмі «Освіта» Україна ХХІ століття визначено одним з пріоритетніших напрямків реформування основ національного виховання «у вирішенні даної проблеми особливу роль відіграє мистецтво як невід’ємна складова культури народу, як спосіб образного освоєння оточуючого світу, як складова духовного життя людини і суспільства» [1, с. 3].

У зв’язку з цим зростає вагомість розробки питань використання мистецтва, зокрема, музичного, яке в образно-звуковій формі відображає та узагальнює досвід емоційного ставлення особистості до життя. Систематичної і цілеспрямованої роботи з формування та вдосконаленню досвіду естетичного відношення потребує кожна особистість незалежно від віку, професійної спрямованості, орієнтації. Особливо важливою вона є для школярів молодшого шкільного віку, найбільш сприятливого періоду розвитку музичних здібностей, коли закладаються основи духовності, свідомості, естетичних та моральних якостей, загальної та художньої культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування і розвитку емоційно-естетичного відношення до музичного мистецтва складною та багатогранною, яка досліджується представниками різних галузей науки: естетики (Б. Додонов, І. Степаняк, Г. Шингаров); психології (С. Виготський, Є. Назайкінський, С. Науменко, К. Платонов, А. Розов, С. Рубинштейн, П. Сімонов, Б. Теплов); мистецтвознавства (Б. Асаф’єв, О. Костюк, В.Цукерман); педагогіки (Н. Ветлугіна, Л.Джикія, К.Хавнерта інші). Проблема естетичного виховання особистості широко репрезентована в працях видатних педагогів та

діячів освіти – Л. Артемової, Г. Ващенко, О. Поліщук, О. Рудницької, В. Сухомлинського та інших.

Мета статті. Розкриття психолого-педагогічних основ формування естетичного відношення молодших школярів до музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Успішне формування естетичного відношення молодших школярів до музичного мистецтва стає можливим за умови практичного виховного впливу націленого на забезпечення системного характеру цього явища і розвитку структурних компонентів у їх взаємозв'язку. Безпосередньо відгукуючись на музичну структуру творів, організовану за законами художньо-образного мислення, почуття сприймання стає «упорядкованим», «логічним», набуваючи чіткої тенденції розвитку емоцій, які викликає краса звукової форми, взаємодіючи з реальністю.

Психолог Б. Теплов наголошував на внутрішній емоційності музичного сприймання дійсності: «Переживання музики має бути емоційним, але емоцією воно не закінчується. В музиці ми через емоцію пізнаємо світ. Музика є емоційне пізнання» [6, с. 195].

Якість естетичного відношення є складним психічним процесом в якому присутні пізнавальні, емоційні аспекти, що характеризуються цілісністю і диференціацією сприймаючих музичних явищ. Особливість сприймання музики полягає в тому, щоб у сполученні звуків різної висоти, тривалості, сили, тембру почути красу співзвуч, їх виразність, відчутти художні образи, які викликають у слухача настрої, почуття і думки, пов'язані з ними.

Музика традиційно розглядається як своєрідний засіб пізнання та вираження емоційного світу людини. Естетичне розуміння музики є насамперед естетичне переживання, підтвердженням цього є погляди музикантів А. Рубінштейна, П. Чайковського, Ф. Шопена, М. Римського-Корсакова та інших.

С. Рубінштейн відзначав, що емоційно-естетичне відношення, як естетичне почуття, є специфічним засобом засвоєння художньої дійсності. «Коли твір мистецтва, картина природи або людина викликають у мене естетичне почуття, то це означає, що вони не лише мені подобаються, ... у викликаному естетичному почутті я пізнаю специфічну якість, можливо саме пізнаю за допомогою почуття» [4, с. 435].

Цілісні комплекси змін, що зафіксовані в глибинах пам'яті складають суть наших інтуїтивних уявлень про емоцію. Серед інших музика виділяється особливою силою безпосередньої дії, що пов'язана із здатністю не лише усвідомити ситуацію почуття, але й відтворити її. Під час слухання музики на основі асоціативних зв'язків активізуються інтуїтивні уявлення про емоції, що забезпечує розуміння емоційного характеру музики. Саме музика широко

охоплює усі інтуїтивні знання емоцій, що беруться людиною як із особистого досвіду, так і з спостережень за проявами переживань інших людей. Тому спроби тотального виведення емоційної виразності музики тільки з однієї будь-якої ознаки неправомірні [3, с. 97].

Через вираження емоцій музика відтворює «думки та образи», «картини природи», через естетичну емоцію людина пізнає світ. Втрачаючи емоційну непосредність по відношенню до художніх творів, людина втрачає саме естетичне відношення до них, – відзначав Б. Теплов [6, с. 225].

Одним з найскладніших завдань естетичного виховання проявляється непосредність в умовах зростаючої свідомості по відношенню до мистецтва та заглиблення в його зміст.

Переживання виразного змісту музики можливе при умовах його змісту художнього. Молодші школярі чуйні до музики, вони розрізняють прояв насолоди від форми і насолоди змісту. Через переживання звукової форми учні йдуть до осягнення ідейно-художнього змісту і насолоди від мелодії, гармонії, тембрів музики. Їм відкривається краса найтонших відчуттів власних емоцій.

Ознайомлення з твором викликає у дитини загальну емоційну реакцію на сприйняте і потребує усвідомлення. Завдяки цьому відбувається «настроювання» учня на більш глибоке сприймання музичного твору. Цьому сприятиме навичка розрізнення емоційних настроїв твору, завдяки якій учні будуть не лише більш емоційно реагувати на музику, але й свідомо фіксувати власні емоції та настрої, що виникаючи в конкретно-почуттєвій формі, дістають вираження у вербальній. У процесі учбових занять молодші школярі набувають навички, що характеризують виразні властивості художніх творів, привчаються використовувати окремі художні уявлення та почуття в процесі естетичної оцінки мистецтва і дійсності. У процесі слухання таких творів у школярів розвивається найпростіші музично-слухові навички, закладаються перші основи естетичної культури – прослідкувати за розміщенням його частин, визначити основний настрій твору, динамічний характер, своєрідність засобів музичної виразності.

У розвитку естетичного відношення до мистецтва як системного утворення можна виділити ряд етапів, які характеризуються якісними змінами та доповненнями. На кожному етапі становлення духовних зв'язків спостерігається активний процес генерування естетичної ідеї, використання можливостей мистецтва, прояв важливих сутніх сил дитини. У поступовому розвитку і збагаченні естетичне відношення долає шлях від спонтанного спілкування з мистецтвом до глибокого засвоєння художньо-естетичних явищ.

Виявлення жанрових ознак твору зосереджує увагу учнів на більш виразних елементах музичної мови. Слухаючи контрастні пісні, танці, марші, учні поступово усвідомлюють виразність художніх засобів, навчаються грати на інструментах для супроводу пісні, танцю, маршу. Узагальнення трьох типів музики розвиває відчуття її інтонаційної природи, учні від інтуїтивного сприймання виразності музичної мови переходять до її художнього осмислення за допомогою спрямування уваги на визначення засобів музичної виразності.

Висновки. Педагогічне керування процесом формування емоційно-естетичного відношення забезпечує організацію такої діяльності молодших школярів, яка стимулює розвиток самостійного осмислення власних емоційних реакцій, спонукає до оволодіння навичками у визначенні послідовності, вимагає ретельного добору музично-художнього матеріалу, який містить яскраво виражену динаміку емоційних настроїв, взаємодію музично-виражальних засобів у створенні художніх образів, що відповідають віковим особливостям, інтересам і потребам учнів молодших класів. Вирішенню завдань з формування естетичного відношення до музики сприяє використання інших творів мистецтва. Внаслідок взаємодії різних видів мистецтва в учнів активізуються психічні новоутворення, що допомагають заглибленню в художній світ конкретного музичного твору. Встановлення зв'язків між творами різних видів мистецтва сприяє формуванню спостережливості, аналізу, оволодінню узагальненими способами оцінювальної художньо-естетичної діяльності.

Література

1. Бровчак Л. С., Старовойт Л. В. Попереднє слово. Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (VI школа методичного досвіду): Матеріали Всеукраїнської наук.-практ.конф. Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю., 2016. – 312 с.
2. Зязюн И. А. Эстетический опыт личности: формирование и сфера проявления. К.: Высшая школа, 1976. 174 с.
3. Костюк О. Г. Сприймання музики і художня культура слухача. К.: Наукова думка, 1985. 123 с.
4. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: Навч.-метод. посібник. К.:ІЗМН, 1997. 243 с.
5. Рудницька О. П. Вчись шанувати прекрасне. К.: Муз. Україна, 1983. 111 с.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. М.: Учпедгиз, 1996. Изд. 2. 703 с.
7. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей: Избр. тр. в 2 т. Т. 1.М.: Педагогика, 1985. 252 с.